

de mos

Jaargang 31
Maart 2015

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

3

NIDI

inhoud

- 1 Kinderwens stabiel
- 4 Krimpen zonder kramp
- 6 Van online liefde naar offline liefde
- 8 Internationale vrouwendag blijft nodig

Foto: Roel Wijnants/Flickr

Kinderwens stabiel

Geen trendbreuk in zicht

GIJS BEETS & ARIE DE GRAAF

Verreweg de meeste mensen willen kinderen en realiseren een gezin met twee kinderen. Kinderloosheid, een gezin met één kind of een gezin met drie of meer kinderen zijn, voor zover een keuze, minder populair. De verdeling van gezinnen naar kindertal is de afgelopen drie decennia niet wezenlijk meer veranderd. Ook voor de nabije toekomst zijn er, volgens het Onderzoek Gezinsvorming 2013, geen aanwijzingen dat er een trendbreuk op komst is.

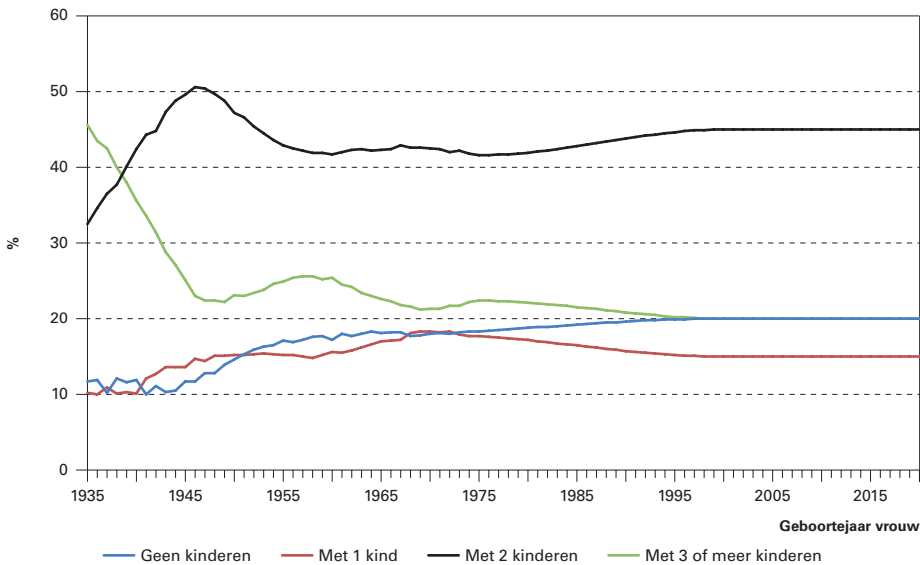
Zelfs onder de allerjongste volwassenen (die nog geen kinderen hebben, en voor wie de onzekerheid over hun uiteindelijk kindertal dus nog groot is) is er geen signaal dat zij een veel hoger of veel lager kindertal gaan realiseren. Wat wel opvalt, is het afwijkende gezinsvormingspatroon van de hoogopgeleiden.

Patroon van gezinsvorming en uiteindelijk kindertal

Met de introductie van de anticonceptiepil in Nederland, eind jaren zestig, veranderde het patroon van gezinsvorming aanzienlijk. Honderd jaar eerder stond het gemiddeld kindertal per vrouw nog op circa vier, medio jaren zestig op drie, maar met de perfectieering van moderne, effectieve en goed toegankelijke geboorteregeling zakte het kindertal na 1970 razendsnel verder tot beneden het zogenoemde vervangingsniveau (van twee kinderen). Dat betekent dat de opeenvolgende generaties zich qua omvang niet meer geheel vervangen. Als dat langdurig aanhoudt zal de bevolking op termijn krimpen, tenzij migratie dat weet te voorkomen.

In de jaren zeventig en tachtig vonden drie veranderingen plaats in het patroon van gezinsvorming: 1) het snel teruglopen van grotere gezinnen, 2) een toename van de kinderloosheid, en 3) het uitstel van de geboorte van het eerste kind. Inmiddels lijken deze transitie ten einde gekomen, en realiseren we, in Nederland gemiddeld vanaf leeftijd 29 (van de vrouw), een gezin met twee kinderen. Althans, dat doet ruim 40 procent van alle vrouwen die nu kinderen krijgen (zie figuur 1); ruim 15 procent krijgt

Figuur 1. Percentage vrouwen naar uiteindelijk kindertal, geboortegeneraties 1935-2020

Bron: CBS Bevolkingsstatistieken, inclusief Bevolkingsprognose 2012.

ONDERZOEK GEZINSVORMING

Bij het Onderzoek Gezinsvorming (OG) van 2013 werd samengewerkt met de Generations and Gender Survey (GGS), een internationaal vergelijkend onderzoek dat in Nederland wordt gecoördineerd door het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI). Vanwege de aanzienlijke overlap in beide vragenlijsten is besloten deze twee onderzoeken te integreren. Daarmee is een unieke vragenlijst tot stand gekomen die de vergelijkbaarheid met voorgaande OG's behoudt en die met andere landen optimaliseert. Het geïntegreerde steekproefonderzoek vond face-to-face plaats in de periode april-oktober 2013 bij circa 10.000 respondenten (m/v) van 18-79 jaar, woonachtig in alle delen van Nederland.

één kind, ruim 20 procent realiseert een gezin met drie of meer kinderen, en bijna 20 procent blijft (vrijwillig of onvrijwillig) kinderloos. In de figuur is ook te zien dat bij in 1935 geboren vrouwen nog 45 procent drie of meer kinderen kreeg.

Hoeveel kinderen verwachten vrouwen die thans hun gezin nog niet hebben voltooid? Om antwoord te krijgen op die vraag is in de openvolgende Onderzoeken Gezinsvorming (OG) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) aan de respondenten steeds gevraagd hoeveel kinderen zij al hebben, hoeveel zij er (nog) verwachten (bij) te krijgen, en wanneer ongeveer het eerstvolgende kind zal komen. In tabel 1 is te zien dat vrouwen uiteindelijk gemiddeld 1,8 à 1,9 kinderen (per vrouw) verwachten te krijgen. Vijf jaar geleden was dat niet anders, behalve voor de allerjongsten van toen die 2,0 kinderen verwachtten te krijgen. Inmiddels is de verwachting van die generatie (de meesten van hen zijn nu 25-29 jaar) echter bijgesteld naar 1,9. Daarvan is overigens pas gemiddeld 0,5 gerealiseerd. Het aandeel vrouwen van 18-24 jaar en van 25-29 jaar dat verwacht kinderloos te blijven, wijkt niet af van de uitspraken gedaan in het vorige OG in 2008. Aangetoond is dat bij dit type vragen in onderzoeken zoals het OG eerder sprake is van overschatting. Niet iedereen kan goed inschatten welk effect niet te voorziene omstandigheden,

zoals (echt)scheiding of vruchtbaarheidsproblemen, hebben op het realiseren van het door hen gewenste kindertal.

De verwachtingen van vrouwen geven geen aanwijzingen voor een fundamentele trendbreuk in de verdeling naar kindertal. Kortom, de eerste indruk van de nieuwe gegevens rond dit onderwerp lijkt te zijn dat ons in de (nabije) toekomst geen grote schommelingen te wachten staan in het kindertal en dat de timing van het eerste kind eerder lijkt te vervroegen dan verder te vertragen. Nadere analyses van het OG 2013 moeten uitwijzen of dat klopt en wat daarvan de achtergronden zijn.

Kindertal naar onderwijsniveau

Uit eerder, internationaal onderzoek was al bekend dat het onderwijsniveau een van de belangrijkste determinanten is voor het kindertal. Bovendien is bekend dat het toegenomen onderwijsniveau, en dan vooral dat van vrouwen, een belangrijke verklaring vormt van het uitstellen van het eerste kind. Als zij al kinderen krijgen komen hoogopgeleide vrouwen – en daar zijn er steeds meer van – er nu eenmaal pas later in hun leven aan toe met gezinsvorming te beginnen. De vraag is of dit patroon zich zal voortzetten. In feite is dit het standaardpatroon dat wereldwijd zichtbaar is in de demografische transitie; hoogopgeleiden als voorlopers. Dat uit zich ook in de stelling dat onderwijs verreweg de beste methode van geboorteregeling is. Maar in een land als Nederland waar het kindertal al geruime tijd onder het vervangingsniveau ligt, zou dat nu wel eens genuanceerder kunnen liggen.

Uit tabel 2 valt af te leiden dat hoogopgeleide vrouwen van 40-49 jaar inderdaad een voortrekkersrol lijken te hebben gespeeld. Te zien is dat hun kindertal structureel lager ligt, mede omdat bij hen kinderloosheid vaker voorkomt. Het eerste kind krijgen zij relatief laat. Kijken we alleen naar moeders dan zien we weinig verschil in kindertal tussen hoog- versus middelbaar of laagopgeleiden. Dat betekent dus dat, inderdaad, kinderloosheid de voornaamste verklaring is voor het verschil in kindertal naar opleidingsniveau. Van de hoogopgeleide vrouwen van 40-49 jaar is 21 procent kinderloos, versus 12 respectievelijk 16 procent van de laag- en middelbaar opgeleiden. Dat zal overigens ook te maken hebben met het feit dat hoogopgeleiden veel vaker dan laag- of middelbaar opgeleiden geen vaste part-

Tabel 1. Vrouwen naar verwacht uiteindelijk kindertal en leeftijd

Leeftijd in het jaar van interview	Totaal aantal vrouwen		Verwacht geen kinderen		Verwacht wel kinderen		Verwacht uiteindelijk kindertal per vrouw		Gerealiseerd kindertal per vrouw	
	2008	2013	2008	2013	2008	2013	2008	2013	2008	2013
	Absoluut		%		Gemiddeld aantal					
18-24 jaar	513	520	13	14	87	86	2,01	1,87	0,10	0,09
25-29 jaar	385	438	12	11	88	89	1,88	1,89	0,44	0,50
30-34 jaar	416	416	19	13	81	87	1,84	1,92	1,20	1,27
35-39 jaar	425	416	16	15	84	85	1,75	1,84	1,63	1,71
40-45 jaar	614	607	19	19	81	81	1,83	1,79	1,81	1,75

Bron: WODC-internetenquête, 2012.

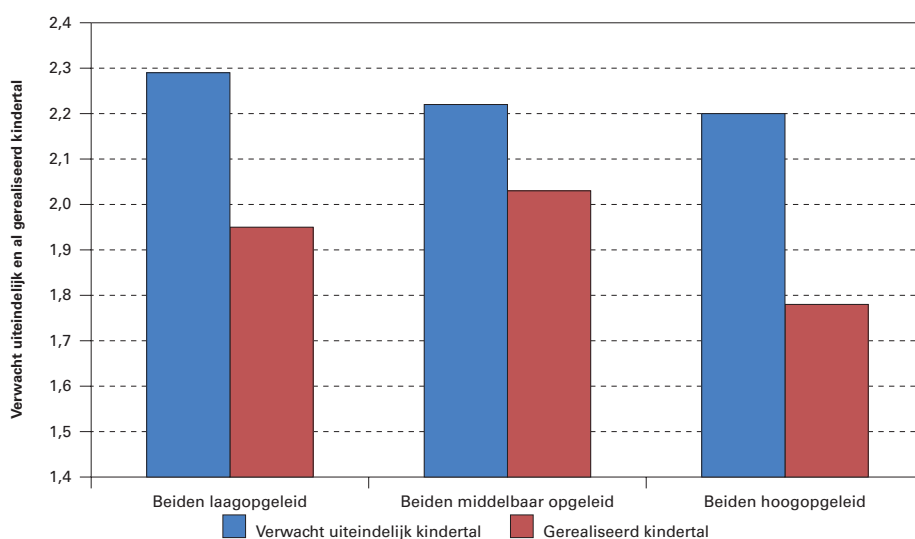
ner hebben. Daarnaast kunnen we constateren dat, hoewel het verschil klein is, hoogopgeleide moeders toch iets vaker dan laag- of middelbaar opgeleide moeders een gezin met drie kinderen hebben. Welke factoren spelen daarbij een rol? Zijn het bijvoorbeeld financiële omstandigheden? Omdat het 'soort zoekt soort'-principe op de relatemarkt nog vrijwel onverminderd geldt, hebben hoogopgeleide vrouwen relatief vaak een dito opgeleide partner. Als beiden actief zijn op de arbeidsmarkt beschikken zij doorgaans over een gezamenlijk inkomen (ver) boven modaal en kunnen zij zich misschien gemakkelijker een gezin met drie kinderen permitteren. Althans dat is dan de veronderstelling.

Omdat het aandeel hoogopgeleiden in de samenleving groter wordt, zal hun gedrag in toenemende mate een stempel drukken op het geboortepatroon: in vergelijking met middelbaar en lager opgeleide vrouwen gaat het dan om hogere kinderloosheid, een latere geboorte van het eerste kind, en, indien twee of meer kinderen worden geboren, iets kortere periodes tussen de geboorten van hun kinderen. Dat zou te maken kunnen hebben met, enerzijds, minder vaak een vaste partnerrelatie, anderzijds een gericht(er) geboorteregend planningsgedrag. Dat laatste is wellicht ook af te leiden uit figuur 2. Daarin staan drie groepen voor-het-eerst-gehuwde vrouwen van, ten tijde van het OG-interview in 2013, 30-39 jaar. Er is onderscheid gemaakt naar onderwijsniveau, maar steeds in de soort-zoekt-soort indeling: beiden hetzelfde niveau. Dat werd mede ingegeven door het feit dat de andere combinaties te weinig frequent voorkwamen om statistisch verantwoord te analyseren. Te zien is dat de hoogopgeleide paren minder kinderen hebben gerealiseerd dan de beide andere groepen. Maar zij verwachten uiteindelijk kennelijk evenveel kinderen te krijgen.

Tot slot

De eerste indruk uit het Onderzoek Gezinsvorming 2013 is dat er zich in het vruchtbaarheidsgedrag geen wezenlijke veranderingen aandie-

Figuur 2. Verwacht uiteindelijk en al gerealiseerd kindertal van gehuwde paren naar wederzijds opleidingsniveau (vrouw voor het eerst gehuwd en 30-39 jaar in 2013)

Bron: CBS, Onderzoek Gezinsvorming 2013.

nen, want in feite wordt niet echt iets anders geconstateerd dan na het voorafgaande onderzoek in 2008. Wel is doordat steeds meer mensen een hogere opleiding hebben, het vruchtbaarheidsgedrag van de hoger opgeleiden steeds bepalender voor wat er met de nationale geboortecijfers gaat gebeuren. Dit geldt niet alleen in Nederland, maar ook elders in de wereld. Vanwege deze groeiende rol van hoger opgeleiden moet volgens Lutz et al. (2014) veel duidelijker dan voorheen in bevolkingsprognostische studies rekening worden gehouden met de demografische effecten van onderwijs: op basis van dat uitgangspunt prognosticeren beide demografen rond 2050 een circa 1 miljard kleinere wereldbevolkingssomvang dan de Verenigde Naties veronderstellen. Hun stelling is dat in een samenleving een stijgend onderwijsniveau ervoor zorgt dat het kindertal daalt en de economie wordt gestimuleerd. De demografische 'winst' zit hem dan vooral in de verminderde bevolkingsaanwas in minder ontwikkelde landen.

Gijs Beets, NIDI,

e-mail: beets@nidi.nl

Arie de Graaf, CBS,

e-mail: a.degraaf@cbs.nl

LITERATUUR:

- Beets, G. en E. Dourleijn (2001), Vrouw steeds ouder bij geboorte eerste kind: onderwijs verklaart helft uitstelgedrag. In: *Demos*, 17(5), pp 37-40.
- Lutz, W., W. Butz en S. KC (red.) (2014), *World population and human capital in the twenty-first century*. Oxford University Press.
- PRB (2000), Is education the best contraceptive? Measure Communication Policy Brief. Washington: Population Reference Bureau (PRB).

Tabel 2. Vrouwen naar verwacht uiteindelijk kindertal, leeftijd en onderwijsniveau¹

Leeftijd in 2013	Totaal aantal vrouwen	Verwacht geen kinderen	Verwacht wel kinderen	Verwacht uiteindelijk kindertal per vrouw	Verwacht uiteindelijk kindertal per moeder	Gerealiseerd kindertal per vrouw
	Absoluut	%		Gemiddeld aantal		
18-29 jaar						
Laag	100	5	95	1,95	2,06	0,61
Middelbaar	343	10	90	1,95	2,17	0,32
Hoog	485	15	85	1,84	2,15	0,11
30-39 jaar						
Laag	130	11	89	1,98	2,23	1,62
Middelbaar	241	15	85	1,88	2,20	1,60
Hoog	421	15	85	1,86	2,20	1,27
40-49 jaar						
Laag	254	12	88	2,00	2,28	1,98
Middelbaar	357	16	84	1,81	2,16	1,79
Hoog	366	21	79	1,66	2,10	1,62

¹ Definitie onderwijsniveau: het hoogst behaalde opleidingsniveau voor degenen die ten tijde van het interview geen opleiding volgen, voor degenen die wel een opleiding volgen het niveau van die opleiding (in de veronderstelling dat zij het diploma halen). Laag: basis/lagere school, lager beroepsonderwijs, basisberoepsgerichte of kaderberoepsgerichte Leerweg, MBO-niveau 1, Mavo, VMBO theoretische of gemengde Leerweg, of geen opleiding. Middelbaar: Havo, VWO, Gymnasium, HBS, MMS, MBO-niveau 2 t/m 4. Hoog: HBO, WO (een eventuele andere opleiding of cursus is niet vermeld).

Bron: CBS, Onderzoek Gezinsvorming 2013.